

Bartnicka, Kalina

"Histoire de l'education", no 27-28 (1985) ; no 29, 30, 31-32 (1986) ; no 33 (1987) : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 31, 236-238

1988

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i komunistycznej. Ludzie pracy dostrzegali w projektach modyfikacji szkolnictwa nie tylko problem rozszerzenia oświaty na stopniu podstawowym, ale również nowe szanse społecznego awansu dla swych dzieci, zagwarantowanego dotychczas dla uczniów zakładów typu filologicznego. Laubach ukazuje, jak w obronie starego, kajzerowskiego porządku stanął „Związek Filologów”, którego członkowie poczuli się zagrożeni w swych przywilejach. Dokładali oni wszelkich starań, aby nie dopuścić do zmian w szkolnictwie, do zdemokratyzowania systemu edukacyjnego, do utraty dotychczasowego prestiżu. W tym celu mobilizowali przeciw projektom reformy wyższych urzędników Ministerstwa Oświaty, konserwatywne partie polityczne, a nawet rodziców swych wychowanków (oficerów, ziemian, przedsiębiorców, bogate mieszczaństwo).

W czasie drugiego ataku kryzysu (tym razem spowodowanego krachem na nowojorskiej giełdzie) w latach 1931–1933, który okazał się jeszcze bardziej dotkliwy dla społeczeństwa niemieckiego niż pierwszy, poczęła gwałtownie wzrastać niechęć do demokracji, do partii o charakterze socjalistycznym i ludowym. Oskarżano je, jak również republikański ustrój, o indolencję, o brak zdecydowanej ochrony przed „wyzyskiem reparacji”. Olbrzymia rzesza bezrobotnych (8 mil.), pozbawiona

perspektyw poprawienia swego losu, stała się podatna na demagogiczne hasła NSDAP, żądającej gospodarczej i militarnej odbudowy potęgi Rzeszy, zastąpienia niedołęstwa demokracji rządami twardej ręki, ukrócenia „żydowskiego panoszenia się”. Znajdujący się pośród bezrobotnych nauczyciele, szczególnie młodzi, stopniowo przechodzili na pozycje nazistów, co automatycznie osłabiało reformatorski front edukacyjny. Dojście w styczniu 1933 r. do władzy A. Hitlera niweczyło istnienie Republiki Weimarskiej, a jej problemy (wraz ze sprawą reformy szkolnictwa) weszły w nową fazę. Zaczęła się era narodowego socjalizmu, nowy rozdział historii Rzeszy, wykraczający już poza ramy rozprawy Laubacha.

Autor pisał ją z pozycji socjaldemokratycznych, wyraźnie zaznaczając swój humanizm, republikańskie tendencje, swój pozytywny stosunek do nadaremnych prób zreformowania systemu oświatowego w Niemczech z lat 1918–1933. Ich fiasko w jakiś sposób zaciężyło nad tym, co się stało w Rzeszy po 1933 r., a w Europie po 1939 r. Wyczerpujące i starannie udokumentowane studium Laubacha na pewno zainteresuje nie tylko historyków szkolnictwa w Niemczech, ale także w krajach sąsiednich.

Ryszard Ergetowski

HISTOIRE DE L'EDUCATION, Paris, N° 27–28: Septembre 1985, N° 29: Janvier 1986, N° 30: Mai 1986, N° 31–32: Septembre 1986, N° 33: Janvier 1987, ss. 192, 142, 132, 192, 134, ed.: Service d'Histoire de l'éducation, Institut National de Recherche Pédagogique.

Wśród omawianych pięciu zeszytów *Histoire de l'éducation* z okresu wrzesień 1985 – styczeń 1987 dwa, noszące podwójne numery, są kolejnymi dorocznymi tomami bibliografii francuskiej historii wychowania. Numer 27/28, opracowany przez Martine Sonnet, podaje bibliografię za 1982 r. (1348 pozycji, w tym uzupełnienia za lata ubiegłe), a numer 31/32, opracowany przez M. Sonnet i Isabelle Havelange – za 1983 r. (1318 pozycji, wraz z uzupełnieniami). Klasyfikacja przekazywanych tytułów pozostaje ta sama co w poprzednich zeszytach bibliografii. Każdy tom uzupełniony jest indeksami autorów, geograficznym oraz osób osobistości.

W obydwu tomach bibliografii znajduje

odbicie jubileusz stulecia prawa J. Ferry'ego z 1981 r. Ferry jest jedyną osobą, która stale powtarza się w artykułach i monografiach. W tomie za 1982 r. dotyczy to 28 tytułów, w tomie za 1983 r. – już tylko 14. Przy tym poza różnymi echami uroczystości i wystaw jubileuszowych (w tomie za 1982 przeważają one) z reguły nazwisko Ferry stanowi sygnał chronologiczny, punkt dolnej lub górnej granicy jakiegoś okresu w dziejach oświaty. Poza tym, ponieważ w roku 1982 i 1983 nie było we Francji jakiegś znaczącej i obchodzonej rocznicy edukacyjnej, w bibliografiach nie dostrzega się większych koncentracji rocznicowych wydawnictw.

Do interesujących problemów, które znajdują odbicie w tomach bibliograficznych, należą

kwestia informacji o sprawach edukacyjnych poza Francją. Wydawnictwo z reguły informuje o periodykach zajmujących się dziejami edukacji powszechnej, o ile znajdują się tam w szerszym zakresie zagadnienia związane z metodologią, upowszechnianiem historii oświaty, dziejami edukacji francuskiej lub też międzynarodowymi konferencjami historyków oświaty. Bezwzględny jednak prymat w zainteresowaniach dziejami edukacji lub związków z Francją dźwierz w literaturze francuskiej Niemcy. Na to wskazują informacje w kilku ostatnich rocznikach bibliograficznych wydawanych przez *Histoire de l'éducation*. W omawianych zeszytach np. za rok 1982 mamy 12 pozycji „germanistycznych” uwzględnionych w bibliografii, a za rok 1983 — 15. Podobnie było i w poprzednich rocznikach. Taką regularnością nie cieszy się informacja bibliograficzna związana z jakimkolwiek innym krajem. Trzeba dodać, że w wypadku tych „germanistycznych” pozycji dotyczą one w znacznej mierze problemów merytorycznych historii edukacji, a nie tylko sprawy nauczania języka francuskiego w Niemczech czy też sprawozdań z konferencji międzynarodowych. Zauważa się też, zwłaszcza w ostatnich dwóch latach, zainteresowanie sprawami edukacyjnymi we francuskiej strefie okupacyjnej w Niemczech Zachodnich po ostatniej wojnie.

W numerze 29, ze stycznia 1986 r., spory artykuł recenzyjny pióra Françoise Mayeur, *Jeunesse*, poświęcony został sprawom ruchów młodzieżowych XIX i XX w. jako problemom historii wychowania. Autorka stwierdza, że stosunkowo lepiej znane są ruchy organizowane na podłożu wyznaniowym, religijnym niż ruchy „nkiego typu. Mimo jednakże bogactwa problemów i bogatych perspektyw jest to teren jeszcze bardzo dziewiczy w badaniach historyków edukacji; nawet zakres badań problemów ruchu młodzieżowego — który jest odrębny od badań nad młodzieżą w ogóle, jak i nad instytucjami edukacyjnymi — nie został jeszcze dokładnie sprecyzowany (s. 19). W tym samym zeszycie Alain Choppin referuje przepisy prawne dotyczące podręczników (*Le Cadre législatif et réglementaire des manuels scolaires. I. De la Révolution à 1939*) w ustawodawstwie francuskim (s. 21—58), a Jean-Noël Luc w artykule *Du bon usage des statistiques de l'enseignement primaire aux XIXe et XXe siècles* (s. 59—67) omawia problemy krytyki źródłowej, które

powinno się brać pod uwagę zajmując się problemami statystyki szkolnej. Autor zwraca uwagę na błędy wynikające z porównywania danych uzyskiwanych w różnych systemach statystycznych, na różnice w jakości osiąganych informacji, na niejednorodność czy może lepiej nieprecyzyjność określeń i nazw w wydawnictwach statystycznych. Porusza też sprawę granic geograficznych, to znaczy tożsamości terytoriów, którymi zajmują się statystycy, a które niejednokrotnie ulegały zmianom w ciągu niewielu nawet lat.

W numerze 30, z maja 1986 r., występuje ciekawy blok tematyczny dotyczący problemów ikonograficznych w historii wychowania. Yves Gaulupeau opublikował tu artykuł na temat ilustracji w podręcznikach jako materiału źródłowego dla historii edukacji (*L'Histoire en images à l'école primaire. Un Exemple: La Révolution française dans les manuels élémentaires (1870—1970)*) (s. 30—52). Autor zaprezentował swoje badania nad 2600 obrazkami w 200 podręcznikach ze zbiorów Musée National de l'Education, Serge Chassagne w artykule *Education et peinture au XIXe siècle: un champ iconique en friches* (s. 53—59) przedstawił możliwości badań nad dziejami edukacji tkwiące w zbiorach ikonograficznych. Analizując zbiory Muzeum Narodowego Edukacji stwierdził, że historycy edukacji traktują ilustrację tylko jako uzupełnienie, a nie jako odrębne pole badań (tj. ikonograficznie, a nie ikonologicznie). Elisabeth Bassargette w artykule *Une Imagerie éducative: Le mouchoir illustré rouennais* (s. 61—66) analizuje treści edukacyjne zawarte w kolekcji chustek-fularów, „ilustrowanych”, produkowanych w XIX w. w Rouen. Treścią drukowanych na chustkach ilustracji było życie codzienne, życie ekonomiczne, zagadnienia z zakresu polityki wewnętrznej i zagranicznej. Autorka zwraca uwagę na wartości informacyjne, kształtujące, patriotyczne przekazów ikonograficznych na chustkach. Cały blok artykułów dotyczących graficznych źródeł do historii edukacji jest pięknie ilustrowany reprodukcjami czarnobiałych fotografii obiektów, o których piszą autorzy.

Wykraczając poza czysto francuski aspekt zainteresowań recenzowanego czasopisma numer 30 zamieszcza artykuł omawiający stan badań nad wychowaniem we Włoszech w okresie faszystów (s. 13—27): *L'Education en Italie pendant le fascisme: Bilan et perspectives de*

recherches, pióra Michela Ostanc, oraz artykuł recenzyjny Michela Mansona *Pour une histoire de l'enfant dans l'Antiquité* (s. 3–12), w którym na marginesie książki J.-P. Néraudau *Etre enfant à Rome*, 1984, autor rozwija problem konieczności badań nad dziejami dziecka w okresie starożytności.

Numer 30 *Histoire de l'éducation* zawiera też dział „Mélanges”, w którym publikowano szereg niewielkich objętościowo materiałów. Przedrukowano artykuł Teodora Barrau z 1857 r. dotyczący historii edukacji (s. 67–71): *Une Science laborieusement inutile: L'histoire de l'éducation et de l'enseignement*. Nicole Hulin zaprezentowała przyczynek do historii rywalizacji pomiędzy kandydatami na studia w Ecole Normale i w Ecole Polytechnique: *La Rivalité Ecole Normale — Ecole Polytechnique. Un antécédent: l'action de Pasteur sous le Second Empire* (s. 71–81). André Rauch przedstawił *Note sur la constitution d'une discipline d'enseignement: L'éducation physique, du XVIIIe au XXe siècle* (s. 81–86).

Numer 33, ze stycznia 1987 r., daje obszernie omówienie najnowszej literatury na temat historii edukacji w Niemczech, pióra Etienne François (s. 3–20): *Publications récentes sur l'histoire de l'éducation en Allemagne, de la fin du Moyen Age à la fin du XIXe siècle*. Ponadto dwa artykuły dotyczące problemów nauczania literatury w szkołach francuskich: André Chervel: *Observations sur l'histoire de l'enseignement de la composition française* (s. 21–34), oraz Pierre Albertini, *L'Histoire littéraire au lycée: repères chronologiques* (s. 35–46). O pro-

blemach statystyki szkolnictwa elementarnego piszą Jacques Gavoille i J.-N. Luc w artykule *Faut-il bruler statistique de l'enseignement primaire?* (s. 47–64). Autorzy analizują pułapki statystyczne przy przeprowadzaniu porównań dotyczących szkolnictwa elementarnego i referują wysiłki historyków edukacji z różnych krajów nad przewyżczeniem trudności. Między innymi omawiają dyskusję nad problemami statystyki przeprowadzoną na obradach komisji statystyki i metodologii w czasie dorocznego spotkania Międzynarodowego Stowarzyszenia Historyków Wychowania w Parmie w 1986 r. W dziale „Actualité Scientifique” Willem Frijhoff omawia spotkanie Międzynarodowego Stowarzyszenia Historii Edukacji w Parmie w 1986 r. (s. 65–72): *Huitième colloque de l'Association Internationale pour l'Histoire de l'Education*. Zamieszcza tu m. in. tabelkę ilustrującą udział historyków wychowania z różnych krajów europejskich i spoza Europy w kolejnych kolokwium, poczynając od kolokwium w Louvain w 1979 r. W ujęciu procentowym na ogółem 866 uczestników, którzy wzięli udział w obradach w ośmiu spotkaniach, 71,8% to osoby z Europy Zachodniej, 16,2% — z krajów Europy Wschodniej, 12% — z krajów pozaeuropejskich (s. 68–69).

W recenzowanych numerach *Histoire de l'éducation* jak zwykle, umieszczono wiele not krytycznych i recenzji z najnowszych publikacji w dziedzinie historii edukacji.

Kalina Bartnicka